

Johannes van Dijk

DE KANTEELSTEEN OP 'T STINS AAN 'T PASTORIEHUIS TE FERWERD IN HET JAAR 1712.

Het Vrijhof en de Sint Martinustsjerke.

Kerk betaalde in de achttiende eeuw ook kosten van algemene aard

Bij het nalopen van de kerkvoogdij rekeningen uit de achttiende eeuw van de Ferwerter kerk komt men allerlei interessante gegevens tegen die een indruk geven hoe de kerk in de dorpsmaatschappij van toen stond. Vooral de kosten die aan de kerk berekend worden en van algemene aard zijn vallen op. Niet alleen de typisch kerkelijke kosten voor het gebruikelijke “kerckuitvegen en kerckhemelen “ of het “puijstertreden en clockluiden “ maar ook het “eerdkroden en rijden wegens de eerd uit de vaart bij de opslagh”. (1718) Ook werd betaald voor het “slatten van de

vaart van de piep tot Dr Lollius Posthumus huizinge". De kerk had toen niet alleen een *"Opslagh"* in bezit maar bezat ook een deel van de zeedijk en een keeg de *"Kerckeseedijck en kerckekeeg"* genaamd.

Ook had de kerk toen zelf percelen land op de Hogebeintumermieden in gebruik, er werd *"saaijhaver en saaijweit"* (1722) gekocht en later werden kosten berekend van *"sigten en binden"* van de haver en tarwe en werden ontvangen bedragen genoteerd van de verkopen van tarwe en bonen. Ook betaalde de kerk mee aan het slatten van de vaarten bij het dorp. Kosten van onderhoud aan de gebouwen als de kerk, pastorie, school, en schoolhuizinge worden ook genoemd. Het onderwijs viel ook onder de kerk, de koster/schoolmeester was immers in dienst van de kerkgemeenschap en had veel meer taken dan alleen de dorpskinderen enige kennis bij te brengen. Resumeren d : de kerk had toen taken die tegenwoordig voor rekening van de burgerlijke gemeente zijn.

Stins of stinshuis

Wat opvalt in Ferwert is dat de kerk een stins bezat die naast het poortje stond en tevens als pastorie functioneerde. Dit komt naar voren in het jaar 1712. In de kerkvoogdij rekening van 2 september van dat jaar wordt vermeld:

" Den 2 september aan Jacob Alberts gegeven ses stuivers voor een varndel brandewijn voor het opbrengen van de Kanteelsteen op 't Stins aan't Pastoriehuis."

Jacob Alberts was toen kruidenier, verkocht ook brandewijn en had zijn winkeltje in het huis naast de poort het z.g.poorthuis. Het was gebruikelijk wanneer bij de kerk een klus moest gebeuren, dat dan op kosten van de kerk voor brandewijn of bier gezorgd werd. Bij het schoonmaken van de kerk bracht de dorpskastelein vaak een *"rinkelmantie bier"*.

Bij de omschrijving uit 1712 valt vooral het woord stins op. Nu waren in Friesland voor de achttiende eeuw bijna alle stinsen al afgebroken. Ze dateerden immers uit de tijd van voor 1400 toen het buskruit nog niet was uitgevonden en de dorpselite zich kon beschermen door bij gevaar in de stins te vluchten. Door de uitvinding van het buskruit was deze beschermfunctie van de stins vervallen. Het is daarom zeer opvallend

dat het woord stins in 1712 nog genoemd werd en een tweede bijzonderheid is, dat een kanteelsteen werd opgebracht. Een kanteel is een deel van een tandenrand, vaak een hoekdeel. Later worden meer kosten voor kantelen in rekening gebracht b.v. op 12 februari 1713:

“ Jan Thomas Nauta stienhouwer tot Lieuwerden 38 caroliguldens betaald ter saake geleverde kantelen op de pastorie gecomen tot onderhout van deselve huizinge”

De zuidmuur van Vrijhof 5 met rand (boven het dak van Vrijhof 4.)

Bij deze omschrijving wordt geen onderscheid gemaakt tussen het pastoriehuis en de stins, m.a.w. het moet één gebouw geweest zijn. Door vergelijking van naastliggers kan dit ook bewezen worden. Het is nu nog het geval, het zijn Vrijhof 4 en Vrijhof 5 die een gezamenlijke muur hebben. Vrijhof 4, nu een woonhuis, moet de woning geweest zijn van de predikant in het begin van die achttiende eeuw en Vrijhof 5, nu ook een woonhuis, is de eerdere stins en het latere stinshuis geweest. Op de eerste verdieping van Vrijhof 5 zijn door aanwezigheid van ronde bogen in de tussenmuur, de vroegere doorgangen naar Vrijhof 4 nog zichtbaar. De stins of het stinshuis was n.l. alleen bereikbaar via het belendende pand Vrijhof 4 en de genoemde doorgang is vergrendelbaar geweest zo bleek bij een latere restauratie.

Allard van Burum wilde dat Ferwerderadeel een Grietenijhuis kreeg.

Door de komst in het jaar 1721 van een nieuwe Grietman in Ferwerderadeel, de heer Allard van Burum heeft de situatie zich verduidelijkt. Van Burum was een man met ambities, hij woonde op Camminga state die hij geheel heeft laten renoveren en fraaie tuinpartijen erbij aan heeft laten leggen. De kerkvoogden heeft hij laten weten dat de pastorie toch wel altijd hoge kosten met zich meebracht voor de kerkelijke gemeente. Hij heeft een voorstel aan de kerk gedaan, dat deze de van Aysma huizinge aan de Hogeboeren zou kopen om dat huis als pastorie te gaan gebruiken. Een prachtig groot heren huis wat gezien de naam waarschijnlijk gebouwd is door de van Aysma familie. De heer Focko van Aysma was n.l. secretaris van Ferwerderadeel in de zeventiende eeuw. Van Burum stelde eveneens voor dat hij dan de pastorie van de kerk zou kopen. Deze dubbele aan- en verkopen vonden plaats in het jaar 1723. In hetzelfde jaar werd door de kerkelijke gemeente Ds Johannes de Schiffart van Koudum beroepen,

Het van Aysmahuis gekocht door de kerk als pastorie in 1723.

welk beroep door hem werd aangenomen. Hij is de eerste dominee die het fraaie van Aysma herenhuis aan de Hogeboeren bewoonde en is predikant in Ferwert gebleven tot zijn dood in het jaar 1774.

Wat de vroegere pastorie betreft, van Burum heeft het middeleeuwse gebouw naast het poortje (nu Vrijhof 5) laten verbouwen tot Grietenijhuis. De weerkamer of rechthuis van het Nedergerecht wat door de Grietenij gehuurd werd van de kerk in het vroegere Prebendehuis, nu Vrijhof 10 recht tegenover dit huis aan het Vrijhof, werd overgebracht naar dit pand. Omdat het pand alleen toegankelijk was vanuit het aangrenzende huis(nu Vrijhof 4) kan aangenomen worden dat om een ingang te creëren toen, de nu nog aanwezige grote deur en raampartij aan de Vrijhofkant zijn aangebracht. Deze verbouwing zal plaatsgevonden hebben in of direct na het jaar 1723. De andere raampartijen zullen mogelijk later zijn aangebracht. Ook de verhoging van de topgevels zal toen of later gerealiseerd zijn.

Na Allard van Burum

De heer Allard van Burum is overleden in het jaar 1729. Zijn erfgenamen splitsten het pand en verkochten in 1730 het deel van het gebouw aan de zuidkant (nu Vrijhof 4) waar de predikanten gewoond hadden, aan ontvanger Jacob Stickersma met de pastorietuin erbij die rond het gehele gebouw lag en grensde aan het kerkhof. Zo waren er na het jaar 1730 twee eigenaren: Het grietenij- of rechthuis was in eigendom bij de erfgenamen van Allard van Burum met de Grietenij Ferwerderadeel als huurder. Het zuidelijke deel van het huis, de voormalige pastorie met de hele tuin rondom tot aan het kerkhof was van de familie Stickersma. Bij de eerste dorpsnummering in 1811 kregen de panden de nummers 150 en 151. Bij de instelling van straatnamen in Ferwert na de Tweede Wereldoorlog kregen de panden de adressen Vrijhof 4 en Vrijhof 5.

Vrijhof 4

Na het jaar 1730 bleef de voormalige pastorie nog vele jaren in eigendom bij de familie Stickersma en erfgenamen. Begin 19^e eeuw woonde hier de gardenier Fopke Piers Tilma. Hij was getrouwd met een

kleindochter van Stickersma. In 1828 is het pand verkocht aan de Ferwerter kastelein Anne Sytzes Wierda. De huidige voorgevel van het huis zal door hem gebouwd zijn. Wierda heeft in 1838 een deel van de tuin verkocht aan de Grietenij waardoor ook het erf verdeeld werd. Daarna had een dochter van Wierda een winkel in het pand. Sipke Sipkes Postma van Blija heeft er rond 1850 een bakkerij in gevestigd en latere bakkers waren Bosma, Massolt en Nauta. In 1978 hield de bakkerij op te bestaan. Klaas Nauta zijn vrouw Sip had er later een postagentschap en toen dat ophield werd het huis een woonhuis.

Links Vrijhof 4 de voormalige pastorie, rechts Vrijhof 5 het stinshuis.

Vrijhof 5

Ruim honderd jaar heeft dit van oorsprong laat -

middeleeuwse huis dienst gedaan als Grietenijhuis. In 1840 is n.l. een nieuw Grietenijhuis in Ferwerd gebouwd en is dit pand verkocht aan particulieren eerst aan de gardenier F. Ypey. Later bewoonde Jacob Watzes van der Wal het pand. Achter in de tuin bij het kerkhof stond een met rode pannen gedekte schuur met een stalling voor acht koeien. In het begin van de twintigste eeuw woonden er de gebroeders Harm en Pieter de Boer , schippers van beroep. Deze familie de Boer had er later een brandstofhandel in gevestigd. Nadien kwamen de families Oevering die het huis in 1973 aan de gemeente verkochten waarna een complete restauratie volgde. Toen voor de restauratie ambtenaren van de gemeente het pand inspecteerden en op de eerste verdieping losse stenen vonden in de zuidmuur en deze voorzichtig weghaalden, konden ze zo op de zolder van bakkerij Nauta stappen!!

Vrijhof 10

Het voormalige prebende huis wat in eigendom was bij de kerk had twee kamers. Tot het jaar 1723 werd één kamer verhuurd aan de Grietenij Ferwerderadeel die het gebruikte als “weerkamer” of rechtkamer waarbij de overeenkomst zodanig was dat de kerk voor de verwarming moest zorg dragen in de winter. Zodoende vindt men in de kerkerekeningen van die tijd dat de kerk betaalde voor “turf in de weerkamer” In 1723

Het vroegere Prebendehuis later oude Rechthuis.

Oude foto van het Vrijhof waarbij het oude prebendehuis rechts nog net zichtbaar is.

heeft de Grietenij de huur opgezegd en gebruikte de rechtkamer in haar eigen Grietenijhuis. De kerk verhuurde na 1723 beide kamers aan particulieren. Het huis werd toen het “oude rechthuis” genoemd. De kerk heeft het huis nog bijna 100 jaar in bezit gehad. In het jaar 1818 vond de verkoop plaats samen met een huis wat boven op de zeedijk stond. Het was het voormalige “Opzichtershuis” wat ook in eigendom bij de kerk was.

De oude en de nieuwe pastorie en de herenbanken.

Voor de kerk bleek de verkoop van het pand aan het Vrijhof aan de heer Allard van Burum nog een staartje te hebben. Van Burum overleed 51 jaar oud, in het jaar 1729. Zoals hier boven vermeld had hij Camminga state gerenoveerd, fraaie tuinen en hoven laten aanleggen, één van de oorzaken dat de schulden groter waren dan zijn bezittingen.

De kerk had in 1729 van de erfgenamen van van Burum nog te vorderen: 1000 caroliguldens vanwege de verkoop in 1723 van het huis op het Vrijhof vermeerderd met 352 guldens rente is 1352 caroliguldens. Betaling van het huis had dus nog nooit plaatsgevonden! Ook was zijn Herenbank in de kerk verplaatst “*het versetten van een gestoelte*” genoemd, wat 120 caroliguldens gekost had. totaalbedrag : 1472 caroliguldens.

Nu is in de kerkvoogdijrekeningen uit het jaar 1731 een kontrakt vermeld. Hieruit blijkt dat de nieuwe pastorie, de van Aysmahuisinge aan de Hoge buren door de kerk gekocht in 1723, voor de helft in eigendom was geweest bij de familie Nauta. Petrus Nauta als collecteur en later Tjallingius Nauta als Secretaris van de Grietenenij Ferwerderadeel. Het koop bedrag voor deze helft was 715 caroli guldens en 10 stuivers inclusief rente. van Burum had de verkoop geregeld als presubsorius van wijlen de heer secretaris Petrus Nauta. Echter de kerkvoogden “*konden de verschuldigde koopschat niet toereiken*” zo staat vermeld. Zij zeiden dus niet te kunnen betalen waarvan een achtergrond geweest zal zijn dat van Burum het huis op het Vrijhof ook niet betaalde. Omdat de rol van van Burum in deze zaak “*in twijfel is*” zo vermeld het kontrakt en de Nauta familie bij de erfgenamen van van Burum om betaling vroeg is de kwestie voorgelegd aan het college van de Heeren Gedeputeerden. Deze hebben twee jaar na de dood van Allard van

Burum een beslissing genomen. Zo werd in het jaar 1732 de zaak tussen de schuldeisers aan Van Burums boedel definitief afgesloten en ontving de Nauta familie 820 caroliguldens en de kerkvoogden Sjoerd Pijlters en Foppe Piers Tania 200 caroliguldens voor de kerk. Het is duidelijk dat dit nadelig voor de kerk is geweest.

Het hiervoor genoemde “*versetten van een gestoelte in de kerk*” wat 120 caroliguldens kostte en in 1730 plaatsgevonden zou hebben, zal de grote Herenbank van Camminga state betreffen die nu voor de preekstoel staat. De grafkelder daarvoor, tussen bank en preekstoel in behoorde ook bij Camminga state. Hierin zijn de

schoonzoon van Allard van Burum, Horatius Hiddema van Knijff (1703-1770) die hem als Grietman opvolgde en zijn vrouw Titia Hillegonda van Burum,(1707 -1767) begraven. Hoe de herenbanken voor 1730 in de kerk geplaatst waren is niet bekend. Hierboven nog een oude foto van het interieur van de kerk voor de verbouwing van 1927. Bij die restauratie is de situatie ontstaan zoals het interieur nu is.

Op de foto is te zien is dat tegen de noordelijke zijmuur voor 1927 de twee Herenbanken van Camminga- en Herjuwsma state naast elkaar waren geplaatst. Waarschijnlijk is dit de situatie geweest van na 1730. Verder staan de beelden nog op het orgel en zijn er veel stoelen en losse bankjes in de kerk.

De van Aysmabank

die dwars op de zuidmuur staat, is de derde herenbank. Deze lijkt nog op de originele plaats te staan. Daarvoor de “meidenbank “ zonder plank om een psalmboek op te leggen !!

Ferwert

Januari 2016

Bronnen: Tresoar inventaris Hervormde gemeente Ferwerd nr 245-35 inventaris 90 via internet site van Anton Musketier. Ook bij de hiervoor en na geschreven artikelen werd genoemde inventaris bezocht via deze site. Verder : Een rondgang door historisch Ferwert 2010 Johannes van Dijk. Monumenten Noordelijk Oostergo Ferwerderadeel 1981 Herma M. van den Berg Oude foto's: kerkarchief Prot. Gemeente Ferwert en kollektie Soepboer. Andere foto's: Johannes van Dijk

